

DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.4-8
УДК 3333.138

Тріпак М. М.

кандидат економічних наук, доцент,
заслужений працівник освіти України,
ректор, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6924-5469>

Петруха С. В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту в будівництві,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8859-0724>

Петруха Н. М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту в будівництві,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3805-2215>

Коноваленко Д. В.

кандидат економічних наук,
викладач кафедри фінансів, обліку та оподаткування імені С. Юрія,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6314-3525>

ВETERАНСЬКИЙ БІЗНЕС: РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

У статті проаналізовано поточний стан та перспективи започаткування й розвитку ветеранського бізнесу в Україні, його вплив на інклюзивність економіки та державних фінансів. Досліджено мотиваційні фактори, що спонукають ветеранів до підприємництва, а також інваріацію бар'єрів, які вони долають під час створення й становлення ветеранського бізнесу. Виявлено ключові проблеми, такі як обмежений доступ до фінансування, складність адміністративних процедур та брак інформаційної підтримки. Особливу увагу приділено ролі державних фінансів у підтримці ветеранського бізнесу та забезпеченні його стійкого розвитку. Розглянуто міжнародний досвід підтримки ветеранів-підприємців та визначено можливості його адаптації в Україні. Надано практичні рекомендації щодо вдосконалення існуючих підходів у питанні підтримки ветеранського бізнесу, трансформації державних фінансів та національної економіки в напрямках інклюзії й безбар'єрності. Запропоновано та обґрунтовано необхідність створення спеціалізованого центру підтримки ветеранів на базі Навчально-реабілітаційного центру «Кам'янець-Подільський державний інститут».

Ключові слова: ветеранський бізнес, інклюзивна економіка, державні фінанси, підтримка ветеранів.

Marian Tripak

Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education
“Kamianets-Podilskiy State Institute”

Serhii Petrukha, Nina Petrukha

Kyiv University of Construction and Architecture

Dmytro Konovalenko

Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education
“Kamianets-Podilskiy State Institute”

VETERAN BUSINESS: THE RESILIENCE OF AN INCLUSIVE ECONOMY AND PUBLIC FINANCE

***Introduction.** The military conflict in Ukraine has created unique challenges and opportunities for veteran entrepreneurship development. Veterans returning to civilian life possess valuable skills and experience gained during their service but face various socio-economic and regulatory barriers. This paper examines the current state and prospects of veteran-owned*

businesses in Ukraine, focusing on their impact on economic inclusivity and public finances. **Purpose.** The study aims to identify the motivational factors driving veterans towards entrepreneurship, the obstacles they encounter, and the effectiveness of existing support programs. It seeks to understand how veteran businesses contribute to inclusive economic growth, social integration, and resilience of public finances. **Methods.** The research employs a mixed-methods approach, combining qualitative and quantitative data analysis. It includes a review of relevant literature, analysis of statistical data on veteran businesses, and examination of government policies and programs supporting veteran entrepreneurship. Additionally, the study draws on international best practices to identify potential areas for improvement in the Ukrainian context. **Results.** The findings reveal a steady growth in the number of veteran-owned businesses in Ukraine, indicating increasing entrepreneurial activity among veterans. However, the sector faces challenges such as limited access to financing, bureaucratic hurdles, and lack of information and advisory support. The effectiveness of existing government and non-governmental support programs is also assessed, highlighting their strengths and weaknesses. **Conclusion.** The study concludes by offering recommendations to enhance support for veteran businesses, including simplifying administrative procedures, expanding access to financing, strengthening information and advisory services, and developing specialized infrastructure. It emphasizes the importance of public finances in supporting veteran entrepreneurship and ensuring its sustainable development. The research also identifies potential areas for further research, such as the impact of veteran businesses on local communities and the role of social enterprises in veteran reintegration. The article also proposes the establishment of a specialized veteran support center based on the Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education «Kamianets-Podilskyi State Institute».

Key words: veteran business, inclusive economy, public finances, support for veterans.

Постановка проблеми та її актуальність.

Ветеранський бізнес в Україні є відносно новим, але швидко зростаючим сегментом економіки, який потребує детального дослідження з точки зору його впливу на процеси інклюзії в економіці та державних фінансах. Ветерани, які повертаються до цивільного життя після служби, зіштовхуються з численними викликами, такими як фізичні та психологічні травми, труднощі з працевлаштуванням та інтеграцією в суспільстві. Водночас, багато ветеранів мають значний потенціал для започаткування власного бізнесу завдяки набутим навичкам, лідерським якостям та мотивації. Однак, на сьогоднішній день достеменно невідомо як ветеранський бізнес сприяє всеохоплюючому економічному зростанню, соціальній інтеграції та стійкості державних фінансів, а також, які інструменти, застосовані на тепер є найбільш результативними.

В умовах триваючої російсько-української війни та значної кількості демобілізованих військовослужбовців, питання соціальної інтеграції ветеранів стає дедалі важливішим, а в окремих випадках доленосним для них. Розвиток спочатку ветеранського руху, а далі й бізнесу має стати ключовим у забезпеченні гідного соціально-економічного життя ветеранів, їх професійного та особистого розвитку. Ветерани, повертаючись до мирного життя, зіштовхуються з перешкодами, пов'язаними з адаптацією до цивільного ринку праці, тому підтримка їх підприємницьких ініціатив повинна стати ефективним засобом подолання цих викликів.

Один з них уособлюється в позиціонуванні ветеранського бізнесу як однієї з першопричин онтогенезу інклюзивної економіки, де всі соціальні групи, включаючи ветеранів, мають рівні можливості для економічної активності та бізнес-успіху. Це сприяє зменшенню соціальної нерівності та підвищенню рівня життя населення. Малий і середній бізнес,

започаткований ветеранами, створить нові робочі місця, стимулюватиме локальну (місцеву) економіку та сприятиме диверсифікації місцевого бізнесу, їх участі у національних ланцюгах доданої вартості [1–3]. Важливим аспектом є те, що ветеранський бізнес часто орієнтований на соціально значущі проекти, такі як реабілітація інших ветеранів, допомога місцевим громадам та підтримка соціально вразливих верств населення або ті проекти, які мілітарі-забарвлені.

Іншим є вплив ветеранського бізнесу на державні фінанси. Так, бюджетні витрати на соціальну підтримку ветеранів можуть бути зменшені за рахунок зростання їх економічної активності та самозабезпечення через започаткування ними ветеранського бізнесу. Крім того, успішний ветеранський бізнес може стати джерелом додаткових податкових надходжень до бюджету, нівелюючи частину фіскальних ризиків. Таким чином, започаткування і розвиток ветеранського бізнесу має стати драйвером інклюзії, чинником всеохоплюючого економічного зростання та стійкості державних фінансів.

Соціальна інтеграція та підтримка ветеранів є важливою частиною державної політики як у сфері оптимізації соціальних видатків бюджету, так і підтримки економічної активності. Створення умов ветеранам у започаткуванні власного бізнесу допомагає повернутися їм до нормального суспільного життя, використати свої мілітарі-навички та досвід у цивільній сфері, а також сприяє їх психологічній реабілітації та фінансовій самодостатності. Підтримка підприємницької діяльності ветеранів включає різні форми державної підтримки (допомоги), такі як фінансова підтримка, навчальні програми, консультації та сприяння в доступі до ринків. Державна підтримка у формі грантів, пільгових кредитів та податкових пільг теоретично суттєво

підвищить спроможність ветеранів започаткувати власну справу.

Крім того, важливою складовою започаткування ветеранського бізнесу є розвиток партнерства між державою, приватним сектором та неурядовими організаціями. Це дозволить створити комплексну систему підтримки ветеранського бізнесу, яка включатиме всі необхідні компоненти для успішної діяльності підприємців-військових. Наприклад, програми наставництва, де досвідчені бізнесмени консультують ветеранів, спричинить додатковий ефект, виражений у кількості нових ветеранських бізнесів, у його спроможності протистояти мілітарі-загрозам та забезпечити подальше повоєнне відновлення. Також вбачається потреба у створенні місцевих спеціалізованих бізнес-інкубаторів для ветеранів, де вони зможуть отримувати всю необхідну підтримку на початкових етапах розвитку своїх проєктів. Вони мають бути створені на базі закладів вищої освіти, які спеціалізуються на сфері інклюзії. Одним з таких закладів є Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», який був утворений напередодні повномасштабного вторгнення РФ, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 498-р.

Особливу увагу варто приділити і психологічному аспекту. Багато ветеранів стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), що може негативно впливати на їх здатність ефективно вести бізнес. Тому необхідно забезпечити доступ до якісної психологічної підтримки та реабілітаційних програм, що допоможуть ветеранам подолати ці труднощі і успішно адаптуватися до мирного життя.

Також варто зазначити, що ветеранський бізнес має позитивний вплив на громади, де проживають ветерани. Створення нових робочих місць, залучення місцевих ресурсів та активна участь у громадському житті сприяють загальному соціально-економічному розвитку цих регіонів. Ветеранські підприємства часто орієнтовані на вирішення конкретних соціальних проблем, що робить їх важливими агентами змін у суспільстві.

З урахуванням вище зазначеного, дослідження резильєнтності ветеранського бізнесу в Україні та його впливу ступінь інклюзивності економіки та державних фінансів є надзвичайно актуальним й важливим науковим завданням, розв'язок якого забезпечить соціально-економічні поступки в суспільстві в цілому та нову якість життя ветеранів зокрема. Необхідність підтримки та розвитку ветеранського бізнесу стає особливо очевидним в контексті сучасних викликів та можливостей, які стоять перед Україною. Це вимагає координації зусиль на всіх рівнях □ від державної політики до ініціатив громадянського суспільства, для створення сприятливих умов

ветеранам, які прагнуть зробити свій внесок у економічний розвиток та повоєнну відбудову України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки тема ветеранського бізнесу в Україні привертає значну увагу дослідників. Існує низка досліджень та публікацій, що висвітлюють різні аспекти підприємницької діяльності ветеранів, її вплив на економіку, суспільство, державні фінанси та правовідносини. Так, питанням правових засад підтримки та розвитку ветеранського бізнесу присвячена робота О. Ілларіонова [4, с. 93–95] в якій надано визначення категорії «ветеранський бізнес» та запропоновано напрями й підходи до встановлення відповідних правовідносин, їх закріплення в поточній й перспективних нормативно-правових актах, зокрема відійти від практики розширення норм Закону України «Про статус ветеранів війни» (адже його мета інша), а окреслити відповідні норми в окремій статті Господарського кодексу України.

Робота К. Краус, А. Ігнатюк, Н. Краус [5] розглядає фінансово-інституційний вектор створення ветеранського бізнесу з урахуванням загроз воєнного стану та інституційних, фінансових і соціально-економічних «пасток» його подальшого онтогенезу.

В роботі О. Петрик [6] досліджено питання соціального підприємництва як інструменту державної підтримки реінтеграції військовослужбовців та ветеранів АТО/ООС, зокрема нормативно-правничий контекст та питання бюджетного законодавства.

Так існує низка інших досліджень [7–12], які стосуються окремих питань резильєнтності, інклюзивної економіки та державних фінансів, кращих практик започаткування власного бізнесу ветеранами військових конфліктів Їх аналіз дозволяє зробити кілька важливих висновків:

- по-перше, ветеранський бізнес забезпечує всеохоплюючий розвиток, резильєнтність економіки та державних фінансів;

- по-друге, державна регуляція, в тому числі через механізми вшиті в систему управління державними фінансами є критично важливою для успішного розвитку ветеранського бізнесу, забезпечення його адаптації до нових умов соціально-економічної реальності;

- по-третє, кращі практики розвитку ветеранського бізнесу виходять зі сприятливого регуляторного середовища, формування зональної безбар'єрності у всіх формах її прояву, розширення доступу до фінансування та надання інформаційної й консультаційної підтримки.

Окремий вектор досліджень [13–15] полягає в аналізі ролі органів місцевого самоврядування у формуванні дружнього регуляторного середовища для розвитку ветеранського бізнесу, його вмонтованості у національні й наднаціональні ланцюги

створення доданої вартості, в тому числі за рахунок використання місцевої сировини, пріоритетизації ветеранів у соціально-економічних програмах розвитку конкретних ОТГ. Однак, в існуючих дослідженнях фокусація здійснена на кількісних траєкторіях розвитку ветеранського бізнесу якими є кількість та структура підприємств, їх вплив на економіку і фінансові ризики. Недостатньо уваги приділяється якісному складнику, яким є соціо-мотивація ветеранів-підприємців, їхні цінності та стратегії ведення бізнесу через призму інклюзивізації економіки та державних фінансів. Крім того, більшість досліджень проводиться на національному рівні, що не дозволяє врахувати регіональні особливості розвитку ветеранського бізнесу.

Таким чином, подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на створення більш повної картини ветеранського бізнесу в Україні, включаючи його вплив на економіку, суспільство та державні фінанси. Це дозволить випрацювати найбільш ефективні стратегії підтримки ветеранів та сприятиме їх успішній інтеграції в соціально-економічне життя країни.

Метою статті є всебічний аналіз ветеранського бізнесу в Україні та його впливу на резильєнтність інклюзивної економіки та державні фінанси. Це включає визначення ключових чинників, що сприяють розвитку підприємницької діяльності серед ветеранів, ідентифікацію бар'єрів та викликів, з якими зіштовхується ветеранський бізнес, а також оцінку ефективності існуючих державних та недержавних програм його підтримки.

Дослідження спрямоване на виявлення способів, якими ветеранський бізнес може сприяти економічному зростанню, зниженню рівня безробіття серед ветеранів, підвищенню їх соціальної інтеграції та якості життя. Особлива увага приділяється аналізу впливу ветеранського бізнесу на економічну стабільність та соціальну згуртованість місцевих громад, а також на формування додаткових джерел податкових надходжень до державного бюджету задля забезпечення резильєнтності та подальшої інклюзивізації економіки і державних фінансів.

Для досягнення цієї мети в статті були поставлені та розв'язані низка взаємодоповнюючих завдань:

- аналіз поточного стану ветеранського бізнесу в Україні, включаючи емпіричні дані та тригери онтогенезу;

- дослідження основних мотиваційних факторів, що спонукають ветеранів до започаткування власного бізнесу, його розвитку та надання ознак резильєнтності;

- оцінка основних перешкод та викликів, з якими зіштовхуються ветерани-підприємці, включаючи, але не обмежуючись, економічними, фінансо-

вими, регуляторними та соціально-психологічними аспектами;

- вивчення ефективності існуючих регуляторних механізмів підтримки ветеранського бізнесу державою, недержавними організаціями та корпоративним сектором економіки;

- розробка рекомендацій щодо підвищення результативності підтримки ветеранського бізнесу з урахуванням його прогресу та показники розвитку економіки і стійкості державних фінансів.

Результати дослідження дозволять сформулювати чітке розуміння ролі ветеранського бізнесу у розвитку інклюзивної економіки та забезпеченні стійкості державних фінансів, а також оприлюднити практичні рекомендації для удосконалення політик та програм підтримки ветеранського бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Воєнний період в Україні, особливо з початком повномасштабної війни у 2022 р., характеризується унікальними викликами та можливостями розвитку ветеранського бізнесу. Військові дії, соціально-економічна нестабільність та консолідація державних фінансів створюють специфічні умови, які впливають на мотивацію ветеранів до підприємницької діяльності, а також на особливості ведення ними бізнесу в умовах правового режиму воєнного стану.

Одним з ключових чинників воєнспрямованого формування ветеранського бізнесу є бажання ветеранів адаптуватися до цивільного життя та знайти своє місце й роль в суспільстві. Військова служба формує у ветеранів специфічні навички та досвід, які не завжди легко застосувати у мирному житті. Підприємництво стає для багатьох ветеранів можливістю використати свої лідерські якості, дисципліну, вміння працювати в команді та приймати рішення в умовах невизначеності.

Водночас, ведення бізнесу під час бойових дій пов'язане з низкою специфічних ризиків та викликів. Нестабільність економічної ситуації, руйнування інфраструктури, перебої з постачанням та збутом продукції, а також небезпека для життя та здоров'я працівників створюють значні труднощі для ветеранського бізнесу. Проте, саме в таких умовах проявляється його резильєнтність, здатність адаптуватися до змін та знаходити нові можливості для власного розвитку, формуючи підйоми для інклюзії економіки та державних фінансів.

Важливим чинником створення ветеранського бізнесу в умовах воєнного стану є також соціальна підтримка та солідарність суспільства з ветеранами. Ветерани, об'єднані спільним досвідом та цінностями, часто створюють власні бізнес-спільноти, де підтримують один одного, обмінюються досвідом та ресурсами. Така взаємодопомога є важливим фактором успіху ветеранського бізнесу в умовах війни.

Налаштування державних фінансів на резильєнтність державної підтримки (допомоги) також відіграє важливу роль як у воєнному, так і повоєнному формуванні ветеранського бізнесу [16, с. 45–48]. Існуючі державні програми фінансової допомоги (грантів), пільгового кредитування, спрощення адміністративних процедур та надання консультаційних послуг вже зараз створюють сприятливі умови для розвитку ветеранського бізнесу.

Таким чином, повоєнний період в Україні характеризується унікальними чинниками, що впливають на формування та ведення ветеранського бізнесу. Бажання ветеранів адаптуватися до цивільного життя, використати свої навички та досвід, а також отримати соціальну та державну підтримку є ключовими мотиваторами для започаткування власної справи. Водночас, ведення бізнесу під час бойових дій, пов'язане з низкою викликів, які вимагають від ветеранів-підприємців високої адаптивності та резильєнтності.

Поточний стан ветеранського бізнесу в Україні являє собою динамічну та багатогранну картину, що характеризується як позитивними тенденціями, так і суттєвими викликами. З одного боку, спостерігається стабільне зростання кількості ветеранських підприємств, що свідчить про зростаючу підприємницьку активність серед ветеранів. Ця тенденція обумовлена не лише їх бажанням застосувати свої навички та досвід, здобуті під час служби, а й прагненням до фінансової незалежності та самореалізації. З іншого боку, ветеранський бізнес в Україні все ще перебуває на етапі становлення та формування, що зумовлює низку проблем та перешкод на шляху його розвитку.

Незважаючи на позитивну динаміку, частка ветеранського бізнесу в загальній структурі економіки України залишається відносно невеликою. За даними Міністерства у справах ветеранів України [17], на кінець 2023 р. кількість ветеранських підприємств налічує близько 5 тис., що становить близько 2 % від загальної кількості суб'єктів малого і середнього підприємництва. Цей показник свідчить про наявність значного нереалізованого потенціалу ветеранського бізнесу та необхідність подальшої підтримки його розвитку.

Аналіз галузевої структури ветеранського бізнесу [18] демонструє, що ветерани переважно обирають сфери діяльності, пов'язані з їхнім попереднім досвідом та навичками, отриманими під час військової служби. Зокрема, значна частина ветеранського бізнесу зосереджена у сфері послуг, транспорту та в аграрному секторі.

Окрім сфери послуг, ветеранські підприємства активно розвиваються у таких галузях, як сільське господарство, будівництво та транспорт. Ці сфери

приваблюють ветеранів своєю відносною доступністю та можливістю застосувати навички, отримані під час служби, такі як організаційні здібності, дисципліна та вміння працювати в команді. Водночас, спостерігається позитивна тенденція до збільшення кількості ветеранських підприємств у сфері інформаційних технологій та інновацій, що свідчить про адаптивність ветеранів до сучасних ви мог ринку праці та їхню готовність до освоєння нових професій.

Регіональний розподіл ветеранського бізнесу в Україні характеризується певною нерівномірністю. Найбільша кількість ветеранських підприємств зосереджена у великих містах та обласних центрах, де є більш розвинена інфраструктура, доступ до ринків збуту та ширші можливості для отримання фінансової та консультаційної підтримки. У сільській місцевості та невеликих містах ветеранський бізнес розвивається повільніше через обмеженість ресурсів та менш сприятливі умови для підприємницької діяльності.

В цілому, поточний стан ветеранського бізнесу в Україні характеризується позитивною динамікою та значним потенціалом для подальшого розвитку. Проте, існують певні виклики, які потребують вирішення для забезпечення сталого зростання цього сектору. Серед них можна виділити обмежений доступ до фінансування, складність адміністративних процедур, недостатню інформаційну та консультаційну підтримку, а також психологічні труднощі, з якими зіштовхуються ветерани під час адаптації до цивільного життя. Подолання цих перешкод шляхом впровадження комплексних заходів підтримки з боку держави, громадських організацій та приватного сектору є запорукою успішного розвитку ветеранського бізнесу та його внеску в економіку та державні фінанси України.

Мотиваційні фактори та перешкоди ветеранського бізнесу в Україні є складним переплетінням особистих прагнень, соціально-економічних умов та інституційних бар'єрів. З одного боку, ветерани, повертаючись до цивільного життя, несуть із собою унікальний набір навичок та досвіду, що може стати основою для успішної підприємницької діяльності. З іншого боку, вони зіштовхуються з низкою перешкод, які можуть суттєво ускладнити їхній шлях до підприємницького успіху.

Серед ключових мотиваційних факторів, що спонукають ветеранів до започаткування власного бізнесу, можна виділити прагнення до самореалізації та незалежності. Військова служба формує у ветеранів такі якості, як дисципліна, відповідальність, вміння працювати в команді та приймати рішення в умовах невизначеності. Ці якості є цінним активом у підприємницькій діяльності та можуть стати ключем до успіху.

Окрім особистих прагнень, ветеранів до підприємництва також спонукає бажання використати свої унікальні навички та досвід, отримані під час військової служби. Багато ветеранів мають спеціалізовані знання та вміння у таких сферах, як логістика, безпека, медицина, інженерія тощо. Застосування цих знань у цивільному секторі може сприяти не лише особистому успіху ветеранів, а й розвитку економіки країни в цілому.

Проте, незважаючи на значний потенціал та мотивацію, ветерани-підприємці зіштовхуються з низкою перешкод, які можуть суттєво ускладнити їхню підприємницьку діяльність. Однією з ключових проблем є обмежений доступ до фінансування. Ветерани часто не мають достатніх фінансових ресурсів для старту бізнесу, а традиційні фінансові інституції неохоче надають кредити підприємцям, що тільки починають свою діяльність.

Бюрократичні перепони та складність адміністративних процедур також створюють значні труднощі для ветеранів-підприємців. Процес реєстрації бізнесу, отримання дозволів та ліцензій, а також звітність перед державними органами можуть бути складними та заплутаними, особливо для тих, хто не має досвіду у підприємницькій діяльності.

Недостатня інформаційна та консультативна підтримка також є суттєвою перешкодою для розвитку ветеранського бізнесу. Багато ветеранів не мають достатніх знань у сфері бізнес-планування, маркетингу, фінансів та інших аспектах підприємницької діяльності. Відсутність доступу до якісної інформації та консультацій може призвести до помилкових рішень і ускладнити розвиток бізнесу.

Окрім зовнішніх перешкод, ветерани-підприємці також можуть зіштовхуватись з внутрішніми викликами, такими як психологічні травми та труднощі адаптації до цивільного життя. Посттравматичний стресовий розлад, депресія та інші психологічні проблеми можуть негативно впливати на мотивацію, концентрацію та прийняття рішень, що ускладнює ведення ветеранського бізнесу.

Таким чином, мотиваційні фактори та перешкоди ветеранського бізнесу в Україні є складним та багатограним явищем. Розуміння цих факторів є важливим для розробки ефективних політик та програм підтримки ветеранського бізнесу, що сприятиме не лише економічному зростанню, а й їх соціальній інтеграції.

Враховуючи важливість ветеранського підприємництва для економічного розвитку та соціальної інтеграції ветеранів, держава та громадські організації розробили низку програм та ініціатив, спрямованих на підтримку цього сектору. Проте, їхня ефективність залишається неоднозначною. Так, одним із ключових механізмів підтримки ветеранського біз-

несу є фінансові інструменти, такі як гранти, пільгові кредити та субсидії. Ці інструменти мають на меті забезпечити ветеранів-підприємців необхідними ресурсами для старту та розвитку бізнесу. Проте, їхня доступність та ефективність часто обмежуються бюрократичними перепонами, складними процедурами отримання та недостатнім інформуванням ветеранів про можливості фінансування.

Окрім фінансових інструментів, важливим аспектом підтримки ветеранського бізнесу є надання консультативних та освітніх послуг. Багато ветеранів не мають достатнього досвіду у підприємницькій діяльності, тому потребують професійної допомоги у розробці бізнес-планів, маркетингових стратегій та управлінні фінансами. Проте, існуючі програми консультативної підтримки часто не відповідають реальним потребам ветеранів, а їхня доступність обмежена через недостатню кількість кваліфікованих консультантів та обмежене фінансування.

Важливим напрямом підтримки ветеранського бізнесу є також створення сприятливого регуляторного середовища. Спрощення процедур реєстрації бізнесу, зменшення податкового навантаження та створення спеціальних економічних зон для ветеранських підприємств можуть суттєво полегшити ведення бізнесу та стимулювати його розвиток. Проте, реалізація цих заходів потребує політичної волі та узгоджених дій з боку різних державних органів.

Не менш важливим є розвиток інфраструктури підтримки ветеранського бізнесу, такої як бізнес-інкубатори, акселератори та коворкінгові простори. Ці інституції можуть надати ветеранам-підприємцям доступ до необхідних ресурсів, консультативної підтримки та можливостей для нетворкінгу. Проте, їхня кількість та якість послуг, поки що не відповідають потребам ветеранського бізнесу.

Отже, ефективність механізмів підтримки ветеранського бізнесу в Україні є неоднозначною. Існуючі програми та ініціативи мають позитивний вплив, але їхній потенціал ще далеко не вичерпаний. Для підвищення ефективності підтримки необхідно вирішити низку проблем, таких як обмежений доступ до фінансування, недостатня інформаційна та консультативна підтримка, складність адміністративних процедур та недостатній розвиток інфраструктури підтримки. Комплексний підхід до вирішення цих проблем дозволить створити сприятливі умови для розвитку ветеранського бізнесу та забезпечити його внесок у відновлення економіки України.

Резильєнтність державних фінансів в питанні ветеранського бізнесу виступає ключовим фактором в забезпеченні сталого розвитку цього сектору та його впливу на процеси інклюзії економіки і державних фінансів, надання їм ознак додаткової

резильєнтності й спроможності до всеохоплюючого і стійкого розвитку. Підтримка ветеранського бізнесу вимагає значних фінансових ресурсів з боку держави, що створює додаткове навантаження на державний бюджет. Проте, інвестиції у ветеранський бізнес є не лише соціально відповідальним кроком, а й економічно вигідним рішенням, що сприяє зміцненню фінансової стійкості країни, внаслідок:

– по-перше, розвиток ветеранського бізнесу сприяє збільшенню податкових надходжень до бюджету. Ветерани-підприємці, створюючи нові робочі місця та сплачуючи податки, роблять свій внесок у фінансування соціальної частини державного бюджету. Збільшення кількості ветеранських підприємств та їхнього обороту спричиняє зростання податкових надходжень, що позитивно позначається на стані державних фінансів, додаючи їм ознак резильєнтності;

– по-друге, підтримка ветеранського бізнесу сприяє зниженню витрат державного бюджету на соціальні виплати ветеранам. Самозайнятість у ветеранському бізнесі дозволяє ветеранам стати фінансово самодостатніми, зменшуючи залежність від державних соціальних виплат. Це дозволяє додатково збалансувати державні фінанси, забезпечити баланс між цивільною та військовою частиною державного бюджету, пріоритезуючи додаткові потреби сил безпеки і оборони;

– по-третє, ветеранський бізнес сприяє всеохоплюючому економічному зростанню та відновленню регіонів з акцентом на органи місцевого самоврядування, які вже є та будуть деокупованими. Ветерани-підприємці, створюючи новий бізнес у різних секторах національної економіки, сприяють її диверсифікації, підвищенню її конкурентоспроможності та орієнтації на реальні потреби суспільства в цілому та ветеранів зокрема. Це, у свою чергу, спричинить зростання ВВП, інклюзивність економіки та протікаючих в середині неї процесів, їх орієнтації та збалансованості із планами повоєнного відновлення країни від наслідків війни. Так, ветеранський бізнес має позитивний вплив на соціальну стабільність та згуртованість суспільства. Успішні ветерани-підприємці стають прикладом для наслідування та мотивацією для інших ветеранів, що сприяє їхній соціальній адаптації та інтеграції у суспільство. Це, у свою чергу, знижує ризик соціальної напруги та конфліктів.

Отже, підтримка ветеранського бізнесу є стратегічно важливим напрямом для забезпечення резильєнтності державних фінансів, забезпечуючи зростання податкових надходжень, зниження соціальних витрат бюджету, соціально-економічній безбар'єрності. Це робить ветеранський бізнес не лише одним із ключових інструментів державної

соціальної політики, а й потужним фактором економічного розвитку країни, забезпечуючи оптимум між доходами і витратами в системі управління державними фінансами.

Міжнародний досвід підтримки ветеранського бізнесу демонструє різноманіття підходів та інструментів, що сприяють успішній реінтеграції ветеранів у цивільне життя та економічний розвиток країн. Дослідження цих практик може надати цінні уроки для України, дозволяючи виявити сильні та слабкі сторони національної системи підтримки та визначити шляхи її вдосконалення (рис. 1).

У США «Управління у справах малого бізнесу» (УСМБ) відіграє ключову роль у підтримці ветеранського бізнесу, надаючи ветеранам широкий спектр послуг, спрямованих на забезпечення їх успішного переходу до підприємництва. Одним з ключових напрямків підтримки є фінансова допомога, яка включає надання пільгових кредитів з нижчими відсотковими ставками та менш жорсткими вимогами до забезпечення, ніж традиційні банківські кредити. Крім того, УСМБ пропонує гранти на розвиток бізнесу, які не потребують повернення, що є особливо важливим для ветеранів, які часто мають обмежені фінансові ресурси після завершення служби.

Окрім фінансової підтримки, УСМБ надає ветеранам консультаційні послуги через мережу спеціалізованих центрів, де вони можуть отримати безкоштовні консультації з питань бізнес-планування, маркетингу, фінансів та інших аспектів підприємницької діяльності. Ці консультації допомагають ветеранам розробити ефективні бізнес-стратегії, уникнути типових помилок та підвищити свої шанси на успіх.

Для подальшого розвитку підприємницьких навичок та знань, УСМБ пропонує ветеранам різноманітні навчальні програми та курси. Ці програми охоплюють широкий спектр тем, від основ бізнес-планування до управління персоналом та маркетингу в соціальних мережах, надаючи ветеранам необхідну теоретичну та практичну підготовку для успішного ведення бізнесу.

Крім того, УСМБ активно сприяє участі ветеранського бізнесу у державних закупівлях, надаючи їм переваги перед іншими учасниками тендерів. Це дозволяє ветеранам отримати доступ до великих державних контрактів, сприяючи фінансовій самодостатності ветеранів та розвитку їхнього бізнесу.

Законодавчі зміни в США сприяли розвитку низки програм підтримки ветеранського підприємництва. Зокрема, програма «Boots to Business» [22] від УСМБ забезпечує підприємницьку освіту та навчання для військовослужбовців, ветеранів та їхніх сімей, підготувавши понад 165 тисяч учасників.

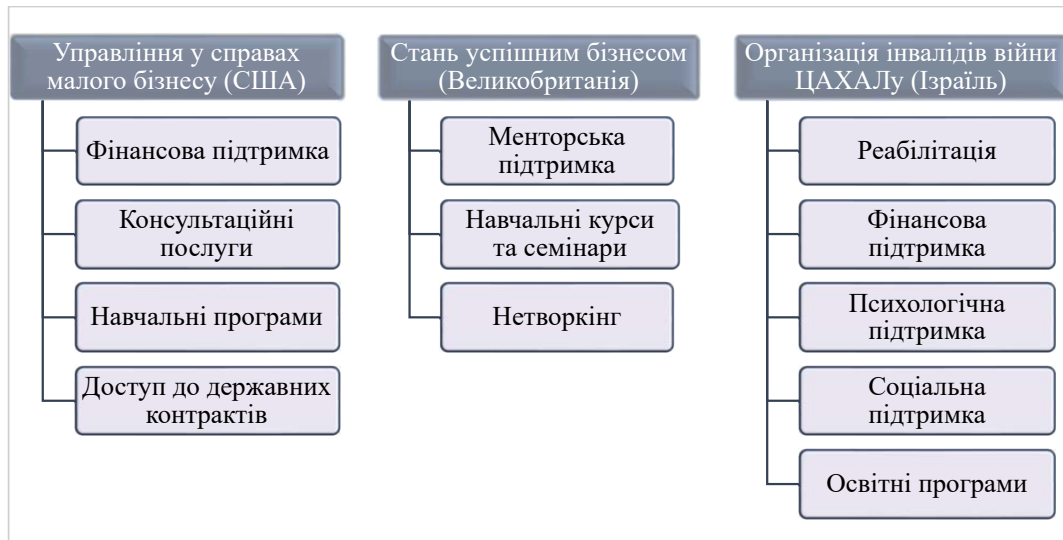

Рис. 1. Типології кращих практик підтримки ветеранів

Джерело: побудовано авторами на основі даних [19–21]

Не менш важливою є програма «Veterans Business Outreach Center» [23], яка надає консультаційні послуги, бізнес-навчання та рекомендації партнерів для ветеранів, зацікавлених у створенні або розвитку власного бізнесу. 22 організації-партнери SBA по всій країні виступають як бізнес-центри для ветеранів.

Також «Національний тиждень малого бізнесу ветеранів» [24] слугує платформою для об'єднання ветеранської підприємницької спільноти, обміну досвідом та ідеями. SBA та її партнери організують понад 100 безкоштовних заходів, присвячених різним аспектам підприємницької діяльності, включаючи допомогу в переході до цивільного життя, навчання підприємництву, доступ до державних контрактів та капіталу.

За даними Міністерства у справах ветеранів США [25], у країні налічується близько 19 млн. ветеранів, більшість з них (90 %) – це чоловіки, а найчисельніша вікова група – старше 60 років (близько 35 %). Ветерани також відіграють значну роль у сфері підприємництва: їм належить близько 5,9 % (337 934 од.) усіх підприємств США. Ці підприємства генерують щорічно 947,7 млрд дол. США, надають роботу 3,9 млн людей та виплачують 177,7 млрд дол. заробітної плати. У 2021 р. рівень безробіття серед ветеранів (4,4 %) був нижчим, ніж в середньому по економіці (5,3 %), що свідчить про високу зацікавленість населення та держави в цілому у питаннях інклюзивності економіки, безбар'єрного протікання в середині неї економічних процесів та підтримки ветеранів.

В той же час, Велика Британія реалізує програму «Стань успішним бізнесом», яка зосереджена на

менторстві й навчанні ветеранів-підприємців, визнаючи важливість індивідуального підходу та практичних навичок для успішного започаткування та розвитку ветеранського бізнесу.

Менторська підтримка є центральним елементом цієї програми, забезпечуючи ветеранам можливість отримати індивідуальну підтримку від досвідчених бізнес-менторів. Ці ментори, які стали успішними підприємцями, допомагають ветеранам у вирішенні різноманітних питань, пов'язаних з веденням бізнесу, розпочинаючи від розробки бізнес-плану до пошуку інвесторів та виходу на ринок. Такий індивідуальний підхід дозволяє врахувати специфічні потреби та психофізіологічні та інтелектуальні можливості кожного ветерана-підприємця, надаючи йому найбільш релевантну підтримку.

Окрім менторства, програма «Стань успішним бізнесом» пропонує ветеранам доступ до різноманітних навчальних курсів та семінарів з підприємництва, маркетингу, фінансів та інших важливих аспектів ведення ветеранського бізнесу. Ці курси та семінари допомагають ветеранам здобути необхідні знання і навички для успішного ведення бізнесу, а також розширити своє розуміння ринкових процесів та тенденцій.

Нетворкінг є ще одним важливим компонентом цієї програми, організуючи різноманітні заходи, програма створює платформу для спілкування та обміну досвідом між ветеранами-підприємцями, іншими підприємцями, інвесторами та потенційними партнерами. Такий нетворкінг сприяє формуванню важливих бізнес-зав'язків, відкриває нові можливості для співпраці та розвитку ветеранського бізнесу.

Результативність програми «Стань успішним бізнесом» підтверджується даними British Veteran Owned [26], відповідно до яких у Великій Британії налічується близько 340 тис. малих підприємств, створених ветеранами.

В Ізраїлі функціонує фонд «Організація інвалідів війни ЦАХАЛ» (ОІВЦАХАЛ), який здійснює підтримку поранених ветеранів Армії оборони Ізраїлю (АОІ) за рахунок інваріацій форм державної допомоги, спрямованої на покращення якості життя ветеранів.

Одним з ключових напрямів діяльності фонду є координація реабілітаційних центрів «Будинок воїнів», які забезпечують надання ветеранам фізичної та психологічної реабілітації, зокрема фізіо- та спортивної терапії, заняття мистецтвом та участь у культурних заходах, забезпечуючи всебічне відновлення та набуття ветеранами базових підприємницьких навичок.

Ще одним важливим аспектом діяльності ОІВЦАХАЛ є фінансова підтримка. Фонд надає гранти та фінансову допомогу для реалізації різних програм і проєктів, спрямованих на покращення життя поранених ветеранів. Це включає підтримку у навчанні, професійному розвитку та започаткуванні власного бізнесу, що допомагає ветеранам стати економічно незалежними.

Психологічна підтримка є невід'ємною частиною роботи цього фонду. ОІВЦАХАЛ забезпечує ветеранів необхідною психологічною допомогою, включаючи індивідуальні та групові сеанси терапії. Це допомагає ветеранам подолати посттравматичні стресові розлади та інші психологічні проблеми, які виникають після служби.

Соціальна підтримка також відіграє важливу роль у діяльності фонду. ОІВЦАХАЛ організовує різноманітні соціальні та культурні заходи для ветеранів та їх сімей, сприяючи їх інтеграції в суспільство. Це покращує якість життя ветеранів та допомагає їм відчувати себе частиною соціуму.

Фонд також активно підтримує освітні програми. ОІВЦАХАЛ надає стипендії та інші форми підтримки для ветеранів, допомагаючи їм здобути нові знання та навички. Це сприяє їх успішній кар'єрі у цивільному житті, що є важливим кроком на шляху до повної реінтеграції у суспільство. Ці приклади демонструють різні підходи до підтримки ветеранського бізнесу, які можуть бути корисними для України. Зокрема, досвід США у наданні фінансової допомоги та доступу до державних контрактів, британський досвід у менторстві та навчанні, а також ізраїльський досвід можуть бути адаптовані й імплементовані в Україні для сприяння розвитку ветеранського бізнесу.

Порівнюючи українську систему підтримки ветеранського бізнесу з міжнародним досвідом, можна

виділити як певні досягнення, так і суттєві недоліки. Серед позитивних аспектів варто відзначити наявність державних програм підтримки, що свідчить про визнання важливості ветеранського підприємства на державному рівні. Крім того, активна участь громадських організацій у наданні ветеранам консультаційної, фінансової та психологічної допомоги є також важливим фактором підтримки.

Однак, українська система має і суттєві недоліки. Обмежений доступ до фінансових ресурсів, зокрема, складність отримання пільгових кредитів та грантів, є однією з головних перешкод для розвитку ветеранського бізнесу. Також, бюрократичні перепони та недостатня інформаційна підтримка ускладнюють процес започаткування та ведення ветеранського бізнесу. Недостатній розвиток інфраструктури підтримки, такої як бізнес-інкубатори та акселератори, також обмежує можливості ветеранів для отримання комплексної допомоги.

Для забезпечення сталого розвитку ветеранського бізнесу та посилення його позитивного впливу на економіку і державні фінанси, необхідно вжити комплексних заходів, спрямованих на оптимізацію використання бюджетних коштів та створення сприятливого середовища для підприємницької діяльності ветеранів (табл. 1).

Держава може відіграти ключову роль у спрощенні адміністративних процедур для ветеранів-підприємців. Формування бюджетних пріоритетів через призму середньострокових цілепокладань в державній політиці у справах ветеранів [27] щодо створення спеціалізованих «єдиних вікон», де ветерани зможуть отримати всі необхідні послуги в одному місці, дозволить зменшити бюрократичне навантаження та пришвидшити процес реєстрації та ведення ветеранського бізнесу. Фінансування таких центрів має бути забезпечене за рахунок державного бюджету, що сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних коштів та підвищенню якості створеного ветеранами бізнесу. Такий підхід не лише спростить бюрократичні процедури, забезпечить ветеранам доступ до необхідної інформації та підтримки, а й сформує достатній ступінь інклюзії як державних фінансів, так і національної економіки.

Фокусація державних фінансів та забезпечення їх додаткової резильєнтності є одним із ключових короткострокових напрямів розширення доступу ветеранів до державних програм фінансування, зокрема за рахунок розширення можливостей Українського ветеранського фонду та/або створення спеціалізованих фондів підтримки ветеранського бізнесу з бюджетним фінансуванням, наданням вже через існуючі програми державної підтримки додаткових пільгових кредитів й грантів для потреб ветеранів.

Рекомендації щодо онтогенезу ветеранського бізнесу у віхах інклюзії економіки та державних фінансів

№ з/п	Рекомендації	Короткий опис
1.	Спрощення адміністративного регулювання окремих економічних процесів	<ul style="list-style-type: none"> – створення «єдиного вікна» для ветеранів-підприємців, зокрема максимальне зближення із функціоналом єдиного порталу державних послуг «Дія»; – зменшення бюрократичних перепон для започаткування ветеранами власного бізнесу; – створення спеціалізованого центру підтримки ветеранів на базі НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», забезпечення його функціонування за рахунок джерел загального та спеціального фонду державного бюджету
2.	Підвищення ступеня координації державних фінансів з потребами ветеранів, в тому числі в частині започаткування й розвитку ветеранського бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> – розширення ресурсних можливостей та програм підтримки ветеранів з боку Українського ветеранського фонду; – розширення ресурсного забезпечення напряму «Нова ветеранська політика», реалізація якого передбачена Бюджетною декларацією на 2025–2027 роки; – регуляція та створення додаткових інституціональних стимулів для залучення корпоративного сектору економіки в програмі «Нова ветеранська політика»
3.	Інформатизація, цифровізація та консультаційна підтримка розвитку ветеранського бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> – створення спеціалізованих інформаційних порталів як однієї з домінант безбар'єрності; – проведення на базі НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» вузьконаправлених на потреби ветеранів науково-комунікаційних заходів; – надання на базі НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» персоналізованих консультацій щодо започаткування ветеранського бізнесу та з урахуванням індивідуальних потреб й можливостей ветерана
4.	Розвиток у ветерана підприємницьких компетенцій	<ul style="list-style-type: none"> – створення спеціалізованих інтерактивних навчально-комунікаційних курсів і програм перепідготовки, орієнтованих на найбільш перспективні сектори національної економіки або сфери, які мають забезпечити повоєнне її відновлення; – формування типових форм бізнес-планів, бізнес стратегій та інших бізнес-документів, які високоадаптивні та надають можливість врахувати наявний у ветерана специфічний досвід, можливість й швидкість адаптації до цивільного життя
5.	Посилення взаємовпливу та взаємозалежності між економікою та державними фінансами, пронизання їх духом інклюзії та безбар'єрності	<ul style="list-style-type: none"> – створення безбар'єрного соціально-економічного простору, спрямованого на потреби ветеранів та їх індивідуальні можливості у започаткуванні бізнесу; – інтеграція до системи Є-data поточних та перспективних бюджетних витрат на підтримку ветеранського бізнесу; – формування підойм для бюджетного цілепокладання й орієнтування системи управління державними фінансами на необхідність виконання завдань, передбачених Національною стратегією зі створення безбар'єрного простору в Україні
6.	Забезпечення реальної можливості участі ветеранського бізнесу в публічних закупівлях	<ul style="list-style-type: none"> – внесення змін до нормативно-правових актів з питань публічних закупівель задля створення додаткових преференцій ветеранському бізнесу з акцентом на потреби сектору безпеки і оборони
7.	Започаткування процесу підтримки ветеранського руху та архітектурвання ветеранських кластерів	<ul style="list-style-type: none"> – створення та розвиток ветеранських кластерів з поділом на загальнонаціональні, секторальні, регіональні (місцеві) тощо
8.	Створення транспарентної й підзвітної системи бюджетних витрат, спрямованих на створення ветеранського бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> – формування методологічних підойм відстеження ефективності відповідних бюджетних програм підтримки ветеранського руху та ветеранського бізнесу; – створення моделі підтримки органами місцевого самоврядування нішового ветеранського бізнесу, в тому числі з метою уникнення подвійного фінансування

Джерело: побудовано авторами.

Це дозволить ветеранам розпочати та забезпечити розвиток власного бізнесу, формуючи умови для фінансової незалежності та всеохоплюючого економічного зростання на ґрунті інклюзії. Окрім того, інклюзія в державних фінансах має створювати додаткові стимули для залучення корпоративного сектору економіки до інвестування (підтримку) у ветеранський бізнес, в тому числі шляхом надання податкових пільг та гарантій для його розвитку в напрямку нової ветеранської політики.

Окрім адаптації державних фінансів в напрямі інклюзії держава додатково повинна забезпечити ветеранів-підприємців комплексною інформаційною й консультаційною підтримкою з урахуванням парадигми безбар'єрності. Створення спеціалізованих інформаційних порталів за рахунок коштів державного бюджету та позабюджетних джерел фінансування на яких ветерани зможуть отримати актуальну інформацію про доступні інструменти (як з державного бюджету, так і позабюджетних джерел) фінансування, законодавчі вимоги та інші важливі аспекти ведення бізнесу, є константою нової політики героїв, анонсованої Президентом України В. Зеленським в межах Української доктрини [28]. Проведення науково-комунікаційних заходів, в тому числі на базі НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» за рахунок загального фонду державного бюджету, а також надання індивідуальних консультацій з питань ведення бізнесу допоможуть ветеранам підвищити свої підприємницькі навички і знання, що є домінантами успіху в ньому. Це можна забезпечити через дуалізацію каналів (державні фінанси – фінанси органів місцевого самоврядування) ресурсного забезпечення реалізації Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 роки [29] та передбачити серед відповідальних виконавців (за згодою) НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут».

Розвиток підприємницьких навичок ветеранів є ще одним важливим інструментом для підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці. Розробка спеціальних навчальних програм, в тому числі ті, які потенційно можуть бути започатковані на базі НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» (або вже додані до існуючих) дозволить ветеранам отримати необхідні знання та інструменти для успішного ведення ветеранського бізнесу. Ці програми повинні фінансуватися за рахунок коштів загального фонду державного бюджету України та враховувати специфіку військового досвіду, індивідуальних потреб ветеранів, забезпечуючи їхню ефективну адаптацію до цивільного життя з поступовим нарощенням підприємницької активності.

Також резильєнтні та водночас інклюзивні державні фінанси мають створювати додаткові стимули для колаборації державного і корпоративного секторів національної економіки та інститутів громадянського суспільства для всеохоплюючої підтримки ветеранського бізнесу. Це може включати створення спільних програм та ініціатив зі співфінансування держави і бізнесу, спрямованих на підтримку ветеранського підприємництва, обмін інформацією та досвідом, а також формування безбар'єрного простору для ветеранів. Такий підхід дозволить об'єднати зусилля державного й корпоративного секторів національної економіки та забезпечити більш ефективну підтримку ветеранів-підприємців, створюючи сприятливе середовище для їхнього розвитку та успіху, інклюзуючи українську економіку та державні фінанси.

Для забезпечення транспарентності й підзвітності державних програм підтримки ветеранського бізнесу необхідно передбачити також створення системи моніторингу та оцінки результативності бюджетних витрат. Це дозволить виявляти проблеми та недоліки під час виконання таких програм, внести відповідні корективи в процес поточного та середньострокового планування бюджетних коштів на забезпечення їх додаткової інклюзивності, безбар'єрності та резильєнтності. Таким інструментарієм є огляд витрат державного бюджету за бюджетними програмами підтримки ветеранського руху та ветеранського бізнесу, який ініціюється і проводиться відповідно до частини десятої статті 20 Бюджетного кодексу України.

Висновки. Ветеранський бізнес в країнах, які постраждали (перебували чи перебувають) від конфліктів є одним з ключових елементів економіки, задаючи темпи резильєнтності підприємництва в умовах воєнного стану та середньо- і довгостроковий такт їх повоєнного відновлення. Спочатку ветеранський рух, а далі й ветеранський бізнес задає нову інклюзивність, соціальну інтеграцію та економічне зростання, забезпечуючи самозайнятість, робочими місцями ветеранів, стимулюючи їх економічну активність, особливо на прифронтових чи деокупованих територіях.

Однак, ветерани російсько-української війни, які повертаються до цивільного життя, зіштовхуються з низкою соціально-економічних викликів й регуляторних бар'єрів, але мають значний потенціал як до започаткування ветеранського бізнесу, так і його розвитку завдяки набутим мілітарі-навичкам. Це уособлюється в труднощах з працевлаштуванням або відсутністю спеціальних бізнес-навичок у ветерана, наявністю у нього фізичних та психологічних травм, а також в лідерських якостях, дисципліні та вмінні приймати рішення в умовах невизначеності, отримані ветераном під час військової служби.

Державна регуляція, в тому числі у формі налаштування системи управління державними фінансами на програми державної підтримки (допомоги) є критично важливим кроком у напрямі успішного розвитку ветеранського бізнесу як однієї з констант нової політики героїв. Існуюча резильєнтність державних фінансів та їх рух в напрямі інклюзії дозволяє надавати фінансову допомогу ветеранам у формі грантів та пільгових кредитів, забезпечує спрощення адміністративних процедур для полегшення зачаткування і ведення ветеранського бізнесу, його інформаційну та консультаційну підтримку для підвищення обізнаності і створення нових компетенцій у ветеранів. Потенційним навчально-реабілітаційним провайдером цього процесу має стати НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» як визнаний та водночас спеціалізований заклад вищої

освіти націлений не лише на потреби інклюзивної групи людей в Україні, а й ветеранів. На основі нього має бути створений національний ветеранський кластер, який в перспективі дозволить завдати нового поштовху до колаборації державного й корпоративного секторів національної економіки в напрямі ресурсного забезпечення його діяльності, створюючи підґрунтя для активізації розвитку ветеранського бізнесу, реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року.

Перспективами подальших наукових розвідок у цій царині є дослідження ступеня регуляторного налаштування й модернізації державних фінансів у напрямі реалізації одного з ключових доміант Плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік – нової ветеранської політики.

Література:

1. Рижаківа Г., Петруха С., Петруха Н., Крупельницька О., Гуденко О. Агропродовольчі ланцюги доданої вартості: методологія, техніка та архітектура. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. № 4 (45), С. 385–395. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.4.45.2022.3809>
2. Петруха С., Палійчук Т., Петруха Н. Місцеві фінанси в умовах коронакризи: нова бюджетна архітектоніка та фінансова спроможність регуляції секторальних і соціально-економічних процесів. *Фінанси України*. 2020. № 12. С. 83–105. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.12.083>
3. Петруха С., Петруха Н., Кушнерук О., Алексеєнко Н. Управління податковою безпекою підприємства: зарубіжний досвід та шляхи його імплементації в Україні. *Молодий вчений*. 2021. № 2 (90). С. 13–20. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-2-90-4>
4. Ілларіонов О. Ветеранський бізнес: правові засади підтримки та розвитку. *Грааль науки*. 2022. № 22. С. 89–100. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.25.11.2022.14>
5. Краус К., Ігнатюк А., Краус Н. Ветеранське підприємництво та бізнес в Україні: інституційна, фінансова та проєктна складова практичної реалізації. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2023. Том 1. № 11. С. 98–111. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/185>
6. Петрик О. Соціальне підприємництво як інструмент державної підтримки реінтеграції військовослужбовців та ветеранів АТО/ООС: нормативно-правовий аспект. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2022. № 6. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-6-02-02>
7. Сороківська О., Мосій О., Кужда Т. Відкриття власної справи як шлях соціально-економічної адаптації ветеранів АТО. *Інноваційна економіка*. 2017. № 5–6 (69). С. 139–144. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/22035>
8. Кондратенко О. Державне регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів їхніх сімей : дис. канд. наук з держ. управління. Київ, 2019. 280 с. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/138/files/a30a12e0-400c-47eb-8e9b-cff03757840c.pdf> (дата звернення: 10.05.2024 р.)
9. Нагорна О. Як ветерану АТО почати власний бізнес. Паролі, явки, ставки, приклади успіху. URL: https://texty.org.ua/fragments/79560/Jak_veteranu_ATO_pochaty_vlasnyj_biznes_Paroli-79560 (дата звернення: 10.05.2024)
10. Горішна Н. Правове регулювання діяльності соціальних підприємств: європейський досвід. *Social Work and Education*. 2016. Vol. 3, № 2. С. 81–91.
11. Petrukha N., Petrukha S., Hudenko B., Hudenko O. The Policy of Heroes – A New Philosophy of Veteran Business. *Business Inform*. 2024. № 552, P. 392–404. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-392-404>
12. Петруха Н., Петруха С. Державне регулювання інтегрованих корпоративних об'єднань в умовах структурно-інституціональної та функціональної трансформації сільської економіки: проблеми методології, теорії, соціально-економічної та секторальної політики. Монографія. КНУБА. Київ : Професіонал. 2020. 496 с.
13. Verbytska A., Duvnych H., Petryk O. The Potential Of Local Business Involvement As A Determinant Of Social Entrepreneurship Development In The Process Of Veterans' Reintegration. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2023. № 9(4), P. 58–64. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-4-58-64>
14. Петруха С. Сільська економіка: напрямі нової теоретизації та імплементації кращих європейських практик фінансової регуляції. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2021. № 5(40). С. 454–464. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcapter.v5i40.245198>
15. Petrukha S., Konovalenko D., Petrukha N. Inclusive Economy And Public Finance: Current State And Principles Of Post-War Recovery. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. № 10(2). P. 219–231. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-2-219-231>

16. Петруха Н., Клименко К., Петруха С. Економіка та державні фінанси – феномен Української незламності. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 2(74). С. 42–55. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-74>
17. Аналітика. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics> (дата звернення: 14.05.2024)
18. Український ветеранський фонд. Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://veteranfund.com.ua/projects/lun-reg> (дата звернення: 14.05.2024)
19. Veteran-owned businesses. Small Business Administration. URL: <https://www.sba.gov/business-guide/grow-your-business/veteran-owned-businesses> (дата звернення: 16.05.2024)
20. Be the Business. URL: <https://bethebusiness.com> (дата звернення: 17.05.2024)
21. Zahal Disabled Veterans Organization. URL: <https://zdvo.org> (дата звернення: 17.05.2024)
22. Boots to Business. Small Business Administration. URL: <https://www.sba.gov/sba-learning-platform/boots-business> (дата звернення: 17.05.2024)
23. Veterans Business Outreach Center (VBOC) program. Small Business Administration. URL: <https://www.sba.gov/local-assistance/resource-partners/veterans-business-outreach-center-vboc-program> (дата звернення: 18.05.2024)
24. Supporting the goals and ideals of «National Veterans Small Business Week». 117th Congress. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-resolution/1453?q=%7B%22search%22%3A%5B%22Veterans%27%22%2C%22Veterans%27%22%2C%22Business%22%5D%7D&s=1&r=24> (дата звернення: 19.05.2024)
25. Annual Business Survey Release Provides Data on Minority-Owned, Veteran-Owned and Women-Owned Businesses. Census Bureau. 2021. URL: <https://www.census.gov/newsroom/press-releases/2021/annual-business-survey.html> (дата звернення: 20.05.2024)
26. British Veteran Owned. URL: <https://www.britishveteranowned.co.uk/> (дата звернення: 20.05.2024)
27. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025–2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 р. № 751. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-biudzhetnoi-deklaratsii-na-20252027-roku-a751> (дата звернення: 29.06.2024)
28. Президент України пропонує розробити політику героїв щодо українських воїнів. Офіційне інтернет-представництво Президента України. 28.06.2023 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-proponuye-rozrobiti-politiku-geroiv-shod-83889> (дата звернення: 29.06.2024)
29. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7.06.2024 р. № 527-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.06.2024)

References:

1. Ryzhakova, H., Petrukha, S., Petrukha, N., Krupelnyska, O., Hudenko, O. (2022) Ahroprodovolchi lantsiuhy dodanoi vartosti: metodolohiia, tekhnika ta arkhitektura [Agro-Food Value Added Chains: Methodology, Technique and Architecture]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 4 (45), pp. 385–395. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.4.45.2022.3809> (accessed May 10, 2024)
2. Petrukha, S., Paliichuk, T., Petrukha, N. (2022) Mistsevi finansy v umovakh koronakryzy: nova biudzhetna arkhitektonika ta finansova spromozhnist rehuliatitsii sektoralnykh i sotsialno-ekonomichnykh protsesiv [Local Finances in the Context of the Corona Crisis: New Budget Architecture and Financial Capacity to Regulate Sectoral And Socio-Economic Processes]. *Finansy Ukrainy*, no. 12, pp. 83–105. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.12.083> (accessed May 10, 2024)
3. Petrukha, S., Petrukha, N., Kushneruk, O., Alekseienco, N. (2021) Upravlinnia podatkovoiu bezpekoiu pidpriemstva: zarubizhnyi dosvid ta shliakhy yoho implementatsii v Ukraini [Enterprise Tax Security Management: Foreign Experience and Ways of its Implementation in Ukraine]. *Molodyi vchenyi*, no. 2 (90), pp. 13–20. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-2-90-4> (accessed May 11, 2024)
4. Illarionov, O. (2022) Veteranskyi biznes: pravovi zasady pidtrymky ta rozvytku [Veteran Business: Legal Basis of Support and Development]. *Grail of Science*, no. 22, pp. 89–100. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.25.11.2022.14> (accessed May 11, 2024)
5. Kraus, K., Ihnatiuk, A., Kraus, N. (2023) Veteranske pidpriemnytstvo ta biznes v ukraini: instytutsiina, finansova ta proiektna skladova praktychnoi realizatsii [Veteran Entrepreneurship and Business in Ukraine: Institutional, Financial and Project Components of Practical Implementation]. *Yevropeiskyi naukovyi zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh innovatsii*. Tom 1, no. 11, pp. 98–111. Available at: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/185> (accessed May 12, 2024)
6. Petryk, O. (2022) Sotsialne pidpriemnytstvo yak instrument derzhavnoi pidtrymky reintehratsii viiskovosluzhbovtstv ta veteraniv ATO/OOS: normatyvno-pravovyi aspekt [Social Entrepreneurship as a Tool of State Support for the Reintegration of Service People and Veterans of the ATO/OOS: Regulatory and Legal Aspects Authors]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia*. no. 6. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-6-02-02> (accessed May 12, 2024)
7. Sorokivska, O., Mosii, O., Kuzhda, T. (2017) Vidkryttia vlasnoi spravy yak shliakh sotsialno-ekonomichnoi adap-tatsii veteraniv ATO [Opening own business as a way of veteran's ATO socio-economic adaptation]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 5–6 (69), pp. 139–144. Available at: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/22035> (accessed May 12, 2024)

8. Kondratenko, O. (2019) Derzhavne rehuliuвання sotsialnoho zakhystu uchasnykiv antyterorystychnoi operatsii ta chleniv yikhnikh simei [Main directions of optimization of the political life system in Ukraine]: dys. kand. nauk z derzh. upravlinnia. Kyiv. 280 p. Available at: <http://academy.gov.ua/pages/dop/138/files/a30a12e0-400c-47eb-8e9b-cff03757840c.pdf> (accessed May 10, 2024)
9. Nahorna, O. Yak veteranu ATO pochaty vlasnyi biznes. Paroli, yavky, stavky, pryklady uspikhu [How to Start Your Own Business as an ATO Veteran. Passwords, Turnouts, Rates, Examples of Success]. Available at: https://texty.org.ua/fragments/79560/Jak_veteranu_ATO_pochaty_vlasnyj_biznes_Paroli-79560 (accessed May 10, 2024)
10. Horishna, N. (2016) Pravove rehuliuвання diialnosti sotsialnykh pidpriemstv: yevropeyskyi dosvid [Legal regulation of social enterprises: European experience]. *Social Work and Education*. Vol. 3, no. 2, pp. 81–91
11. Petrukha, N., Petrukha, S., Hudenko, B., Hudenko, O. (2024) The Policy of Heroes – A New Philosophy of Veteran Business. *Business Inform*, no. 552, pp. 392–404. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-392-404> (accessed June 1, 2024)
12. Petrukha, N., Petrukha, S. (2020) Derzhavne rehuliuвання intehrovanykh korporatyvnykh obiednan v umovakh strukturno-instytutsionalnoi ta funktsionalnoi transformatsii silskoi ekonomiky: problemy metodolohii, teorii, sotsialno-ekonomichnoi ta sektoralnoi polityky [State regulation of integrated corporate associations in conditions of structural-institutional and functional transformation of the rural economy: problems of methodology, theory, socio-economic and sectoral policy]. Monohrafiia. KNUBA. Kyiv : Profesional. 495 p.
13. Verbytska, A., Dvynych, H., Petryk, O. (2023) The Potential of Local Business Involvement as a Determinant of Social Entrepreneurship Development in the Process of Veterans' Reintegration. *Baltic Journal of Economic Studies*, no. 9(4), pp. 58–64. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-4-58-64> (accessed May 20, 2024)
14. Petrukha, S. (2021) Silska ekonomika: napriamy novoi teoretyzatsii ta implementatsii krashchykh yevropeyskykh praktyk finansovoi rehuliatcii [Rural Economy: Directions of New Theorization and Implementation of Best European Financial Regulation Practices]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 5(40), pp. 454–464. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v5i40.245198> (accessed May 21, 2024)
15. Petrukha, S., Konovalenko, D., Petrukha, N. (2024) Inclusive Economy and Public Finance: Current State and Principles of Post-War Recovery. *Baltic Journal of Economic Studies*, no. 10(2), pp. 219–231. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-2-219-231> (accessed June 11, 2024)
16. Petrukha, N., Klymenko, K., Petrukha, S. (2024) Ekonomika ta derzhavni finansy – fenomen Ukrainiskoi nezlamnosti [Economy and Public Finances – The Phenomenon of Ukrainian Indomitability]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, no. 2(74), pp. 42–55. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-74> (accessed June 30, 2024)
17. Analitika [Analytics]. Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Available at: <https://veteranfund.com.ua/analytics/> (accessed May 14, 2024)
18. Ukrainyskyi veteranskyi fond [The Ukrainian Veterans Foundation]. Ministerstva u spravakh veteraniv Ukrainy Available at: <https://veteranfund.com.ua/projects/lun-reg/> (accessed May 14, 2024)
19. Veteran-owned businesses. Small Business Administration. Available at: <https://www.sba.gov/business-guide/grow-your-business/veteran-owned-businesses> (accessed May 16, 2024)
20. Be the Business. URL: <https://bethebusiness.com/> (accessed May 17, 2024)
21. Zahal Disabled Veterans Organization. Available at: <https://zdvo.org/> (accessed May 17, 2024)
22. Boots to Business. Small Business Administration. URL: <https://www.sba.gov/sba-learning-platform/boots-business> (accessed May 17, 2024)
23. Veterans Business Outreach Center (VBOC) program. Small Business Administration. Available at: <https://www.sba.gov/local-assistance/resource-partners/veterans-business-outreach-center-vboc-program> (accessed May 18, 2024)
24. Supporting the goals and ideals of «National Veterans Small Business Week». 117th Congress. Available at: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-resolution/1453?q=%7B%22search%22%3A%5B%22Veterans%27+Business%22%2C%22Veterans%27%22%2C%22Business%22%5D%7D&s=1&r=24> (accessed May 19, 2024)
25. Annual Business Survey Release Provides Data on Minority-Owned, Veteran-Owned and Women-Owned Businesses. Census Bureau. 2021. Available at: <https://www.census.gov/newsroom/press-releases/2021/annual-business-survey.html> (accessed May 20, 2024)
26. British Veteran Owned. Available at: <https://www.britishveteranowned.co.uk/> (accessed May 20, 2024)
27. Pro skhvalennia Biudzhetnoi deklaratsii na 2025–2027 roky [On the approval of the Budget Declaration for 2025–2027]. Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 28.06.2024 r. no. 751. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-biudzhetnoi-deklaratsii-na-20252027-roky-a751> (accessed June 29, 2024)
28. Prezydent Ukrainy proponuie rozrobyty polityku heroiv shchodo ukrainyskykh voyniv [President of Ukraine suggests developing a policy of heroes for Ukrainian warriors]. Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. 28.06.2023 r. Available at: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-proponuye-rozrobiti-politiku-geroyiv-shod-83889> (accessed June 29, 2024)
29. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratchii rozvytku inkluzyvnoho navchannia na period do 2029 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii na 2024–2026 roky [On the approval of the National strategy for the development of inclusive education for the period until 2029 and the approval of the operational plan of measures for its implementation for 2024–2026]. Rozporiadzhennia Kab. Ministriv Ukrainy vid 7.06.2024 r. no. 527-r. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text> (accessed June 8, 2024)